

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi.....	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari.....	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	495
Xamidova Z. U.	
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish	511
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	516
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili.....	520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	525
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	530
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash	541
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	548
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari	554
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	561
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market	566
Musyeva Shoira Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	570
Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	575
Rashidova Xadicha Tursunalievna	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari	581
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba	586
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	595
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	607
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов	611
Раупов Жамшид Рашидович	

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

O'ZBEKISTONDA INVESTITSİYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH ASOSIDA OZIQ-OVQAT SANOATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Kobilova Nasiba Xurramovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda investitsiyalardan samarali foydalanish hamda oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari o'rganilgan. Oziq-ovqat sanoatida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar tendensiyasi, texnologik tarkibi va samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Shuningdek, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat mahsulotlari sanoati samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat sanoati, kapital, investitsiya, investitsion faoliyat, investitsiya samaradorligi.

Abstract: This article examines ways to effectively use investments and increase the efficiency of the food industry in our country. The trend of fixed capital investments in the food industry, technological composition and efficiency indicators are analyzed. Also, based on the effective use of investments in fixed capital, proposals for increasing the efficiency of the food industry have been developed.

Key words: food industry, capital, investment, investment activity, investment efficiency.

Аннотация: В данной статье рассматриваются пути эффективного использования инвестиций и повышения эффективности пищевой промышленности нашей страны. Проанализированы динамика инвестиций в основной капитал пищевой промышленности, технологический состав и показатели эффективности. Также на основе эффективного использования инвестиций в основной капитал разработаны предложения по повышению эффективности пищевой промышленности.

Ключевые слова: пищевая промышленность, капитал, инвестиции, инвестиционная деятельность, эффективность инвестиций.

KIRISH

Ma'lumki, har qanday tarmoqni rivojlantirishda shunday bir omil borki, busiz iqtisodiy faoliyatlar (harakatlar) ni amalga oshirib bo'lmaydi. Albatta, bu omil shubhasiz "investitsiya" (kapital)dir.

Investitsiya iqtisodiyotning ramziy ma'noda "qon"i sifatida e'tirof etilishi ham bejiz emas. Chunki, iqtisodiy faoliyatlar (loyihalar)ga investitsiyalar kiritish bu faqatgina pul-mablag'larini olib kirish emas, balki, shu bilan birga boshqa omillar samaradorligini oshiruvchi yangi (innovatsion) vositalar, usullar va unsurlarni ham olib kiradi. Jumladan, boshqaruvning yangi usullari yoki tashkiliy vositalarning yangi shakllari kabilar shular jumlasidan.

Ma'lumki, investitsiyalar kelib chiqish manbasiga ko'ra, tashqi va ichki investitsiyalarga bo'linadi. O'z mohiyatiga ko'ra, ichki investitsiyalar aholi va korxonalarning o'z mablag'lari, mahalliy bank kreditlari va investorlar mablag'lari, shuningdek davlat byudjeti va byudjetdan tashqari fondlar mablag'lari shaklida bo'lsa, tashqi investitsiyalar o'z navbatida xorijiy investorlar (xorij fuqarolari va korxonalari) mablag'lari, xorijiy banklar kreditlari, xorijiy davlatlar qarz mablag'lari kabi shaklda bo'ladi.

Tabiiyki, bu yerda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati o'ziga xosdir. Xususan, xorijiy investor o'z investitsion faoliyatidan yuqori daromad olish maqsadida sarmoya kiritgan korxona (loyiha)ni samarali faoliyat yuritishiga intiladi. Buning uchun o'z mamlakatidagi samarali usullar va vositalarni kiritishga intiladi. Bu o'z navbatida mazkur loyiha amalga oshirilayotgan mamlakat uchun har tomonlama foyda keltiradi.

Yuqoridagi keltirilgan investitsiyalarning ijobiy xususiyatlarini va mamlakatimizning hozirgi sharoitidan kelib chiqib, zarurat tufayli ham so'ngi yillarda mamlakatimiz iqtisodiyotini jadal rivojlantirish bo'yicha amalga

oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar markazida xorijiy investitsiyalarni keng joriy etish va ulardan samarali foydalanish asosiy maqsadlardan birini ifodalaydi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan "O'zbekiston – 2030" strategiyasi ^[1] qabul qilingan bo'lib, mazkur strategiyaning 49-maqsadi "Mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini yanada oshirish va qimmatli qog'ozlar bozorini jadal rivojlantirish" deb, belgilangan. Ushbu maqsad doirasida mamlakatimizda 250 mlrd. AQSH dollari miqdorida investitsiyalarni o'zlashtirish, jumladan, 110 mlrd. AQSH dollari xorijiy investitsiyalar va 30 mlrd. AQSH dollari davlat-xususiy sheriklik doirasidagi investitsiyalarni jalb qilish kabi muhim vazifalar belgilangan. Bularning barchasi mazkur tadqiqot mavzusining dolzarbligini ifodalaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Investitsiyalarini tahlil qilishda markaziy o'rinni muqobil investitsion loyihalar samaradorligini baholash va taqqoslash egallaydi. Investitsiyalar samaradorligini baholashni buxgalteriya va statistika hisobotlari natijasida olingan ma'lumotlar asosida, shuningdek, pul oqimlarini (kirim va chiqim) diskontlash uslublariga asoslanib xarakterlash orqali amalga oshirish mumkin ^[3].

Tarmoq korxonalarining iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish yoki uni tiklashga eng katta hissa qo'shuvchi omil, bu – investitsiyalardir ^[4]. Bundan kelib chiyadiki, investitsiya faoliyatida iqtisodiy samaradorlikni oshirish, samaradorlik ko'rsatkichlarini aniqlash, ularga baho berish asosida tegishli xulosalar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega ^[5].

Ayniqsa, bugungi noaniqlik sharoitida investitsiyalarni boshqarish va sanoat korxonalarining investitsiya faoliyati samaradorligini oshirish zarurati oshib bormoqda va bu real investitsiyalarni boshqarish jarayonida investitsiya loyihalari samaradorligini baholashning uslubiy bazasini takomillashtirish dolzarbligini belgilaydi ^[6].

Demak, investitsiyalardan samarali foydalanishda unga ta'sir qiluvchi omillarni ajratib olish hamda shu omillar ta'sirini ijobiy bo'lishi uchun zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim bo'ladi ^[7]. Ta'kidlash joizki, turli iqtisodiy adabiyotlarda investitsiyalar samaradorligiga ta'sir etuvchi turli omillar qo'rib chiqiladi ^[8]. Investitsiya samaradorligining oshishini barcha ishlab chiqarish omillaridan ratsional foydalanish, mahsulot tannarxining pasayishi va mehnat unumdorligining oshishi bilan izohlanadi ^[9]. Boshqacha aytganda, tarmoqning investitsiya samaradorligiga uning o'ziga xos xususiyatlari ta'sir qiladi ^[10].

Ayniqsa, oziq-ovqat sanoatida investitsiyalardan samarali foydalanish juda ko'plab omillarga bog'liq. Birinchi navbatda investitsiyalardan samarali foydalanish tarmoqning iqtisodiy rivojlanish holati va dinamikasiga bog'liq bo'lsa, ikkinchidan mazkur tarmoqning ustuvor yo'nalishlariga, xususan, yuqori foyda olish yuqori texnologiyali yo'nalishga investitsiya qo'yishga ham bog'liq.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda investitsiyalar samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlar va ularni baholash usullari bo'yicha empirik tadqiqotlar hamda nazariy qarashlar o'rganilgan. Tadqiqotda empirik va nazariy jihatdan tahlil va sintez, jadval, grafik usullaridan, shuningdek mavzuga oid mahalliy va xorijiy olimlar ishlaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatimiz iqtisodiyoti va ijtimoiy sohasini rivojlantirish uchun 2023-yilda barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 352,1 trln. so'mni tashkil etib, uning o'sish sur'ati 2022-yilga nisbatan 122,1 foizni tashkil etgan.

Mazkur asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar manbalari tarkibida eng yuqori ulush 24,1 % yoki 84,9 trln. so'm korxonalar mablag'lari hissasiga to'g'ri kelgan. Shuningdek, jami investitsiyalarning 23,9 % yoki 84,3 trln. so'mi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, 23,4 % yoki 82,4 trln. so'mi kafolatlanmagan xorijiy investitsiyalar va kreditlar hamda 9,5 % yoki 33,3 trln. so'mi aholi mablag'lari hissasiga to'g'ri kelgan.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, so'ngi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ochiqlik va barqaror iqtisodiy islohotlar natijasida mahalliy va xorijiy investorlar tomonidan mamlakatimiz iqtisodiyotiga investitsiyalar yo'naltirishga bo'lgan qiziqish ozib bormoqda.

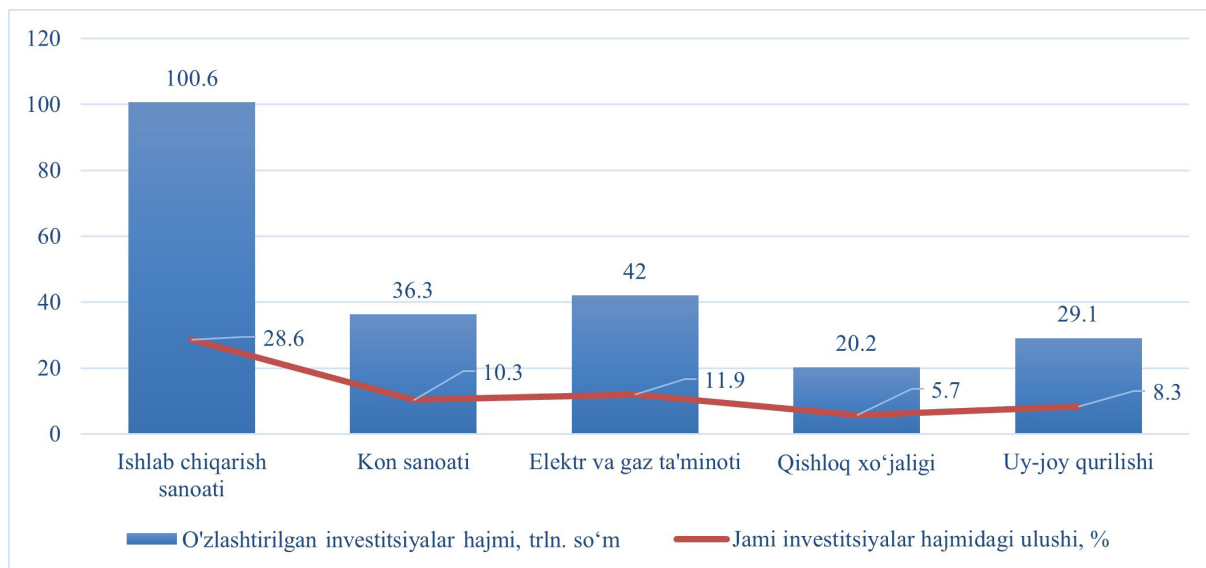
Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev joriy 2-may kuni Xalqaro kongress markazida uchinchi Toshkent xalqaro investitsiya forumining yalpi majlisida "Albatta, biz bugun jahonda investorlar uchun mislsiz kurash ketayotganini yaxshi tushunamiz. Biroq bir o'zgarmas haqiqat tobora oydinlashmoqda. Hech bir mamlakat bu kabi o'tkir muammolarni yakka holda hal eta olmaydi. O'zaro ishonch va hurmat ruhi, bir-birini qo'llab-quvvatlash tamoyili uzoq muddatli hamkorlikning mustahkam ustuni bo'lib qolaveradi" – deb, ta'kidladi ^[2].

Albatta, mamlakatimizda investitsiya va biznes muhitini tubdan yaxshilash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi oshib bormoqda. Xususan, asosiy kapi-

talga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmining o'sish sur'ati 2023-yilda (2022-yilga nisbatan) 122,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, mazkur ko'rsatkich 2019-yilda 195,9 foizni, 2020-yilda 95,6 foizni, 2021-yilda 102,9 foizni, 2022-yilda esa 100,2 foizni tashkil etgan.

2023-yilda respublika bo'yicha iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi (ulushi) yuqori bo'lgan tarmoq bu ishlab chiqarish sanoati bo'lib, ushbu tarmoqqa 100,6 trln. so'm yoki jami investitsiyalarning 28,6 foizi yo'naltirilgan. Mazkur ko'rsatkich kon sanoatida 36,3 trln. so'm yoki 10,3 foizni, elektr va gaz ta'minoti sohasida 42,0 trln. so'm yoki 11,9 foizni, qishloq xo'jaligida 20,2 trln. so'm yoki 5,7 foizni hamda uy-joy qurilishi sohasida 29,1 trln. so'm yoki 8,3 foizni tashkil etgan (1-rasm).

1-rasm: Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi va uning ulushi¹ (2023-yil)

Ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yil davomida respublika bo'yicha jami asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 352 064,1 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, shundan jami sanoatga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 187818,7 mlrd. so'mni, jumldan ishlab chiqarish sanoatiga 100639,8 mlrd. so'm, shu jumladan, oziq-ovqat mahsulotlari sanoatiga 6522,9 mlrd. so'm investitsiyalar yo'naltirilgan (1-jadval).

1-jadval: Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi dinamikasi², mlrd. so'm

Yil	Respublika bo'yicha jami	Shundan, jami sanoat bo'yicha	Jumladan, ishlab chiqarish sanoati bo'yicha	Shu jumladan, oziq-ovqat mahsulotlari sanoati bo'yicha
2010	16 463,7	4 859,2	2 334,9	225,3
2011	19 500,0	6 214,1	3 016,4	330,9
2012	24 455,3	8 080,8	3 714,7	372,9
2013	30 490,1	10 368,1	4 082,0	469,9
2014	37 646,2	13 874,9	4 780,7	618,3
2015	44 810,4	17 738,4	5 346,2	622,8
2016	51 232,0	19 605,4	8 992,1	651,8
2017	72 155,2	32 877,7	12 238,1	1 181,3
2018	124 231,3	59 821,6	25 741,2	2 685,5
2019	195 927,3	96 065,4	50 990,2	3 729,0
2020	210 195,1	94 178,9	55 943,3	4 472,8
2021	239 552,6	98 516,4	52 427,8	4 932,0
2022	266 240,0	117 317,9	67 818,3	4 202,6
2023	352 064,1	187 818,7	100 639,8	6 522,9

1 O'zRes. Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari.

Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, 2023-yil davomida respublika bo'yicha jami asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi (2022-yilga nisbatan) qariyb 1,3 martaga oshgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2011 va 2015-yillarda 1,2 martani va 2020-yilda 1,1 martani tashkil etgan. Mazkur ko'rsatkich jami sanoat tarmog'i bo'yicha 2011 va 2015-yillarda 1,3 martani, 2020-yilda 1,0 martani va 2023-yilda 1,6 martani tashkil etgan. Jumldan, ishlab chiqarish sanoati bo'yicha 2011-yilda 1,3 martani, 2015-yilda 1,1 martani, 2020-yilda 1,1 martani va 2023-yilda 1,5 martani tashkil etgan. Shu jumladan, oziq-ovqat mahsulotlari sanoati bo'yicha esa 2011-yilda 1,5 martani, 2015 yilda 1,0 martani, 2020-yilda 1,2 martani va 2023-yilda 1,6 martani tashkil etgan.

Tadqiqot davomida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha O'zbekiston va xorijiy mamlakatlardagi holatni solishtirganda xorijiy mamlakatlarda, xususan Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YEOfI) mamlakatlarida o'rtacha hisobda ustuvor yo'nalishlar konchilik va karer qazish (15,7 %, jami investitsiyaga nisbatan), ishlab chiqarish sanoati (13,2 %), transport va saqlash (17,4 %) va ko'chmas mulk operatsiyalari (14,0 %) ekanligini ko'rsatgan bo'lsa, jumladan, Belarusiyada qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik (16,2 %), ishlab chiqarish sanoati (18,1 %) va ko'chmas mulk operatsiyalari (19,3 %) ustuvorlik qilgan. Qozog'istonda investitsiyalarni yo'naltirish bo'yicha ustuvorlik konchilik va karer qazish (29,2 %), ko'chmas mulk operatsiyalari (19,3 %), transport va saqlash (11,3 %) hamda ishlab chiqarish sanoati (10,4 %) ga qaratilgan (2-jadval).

2-jadval: Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan foydalanish yo'nalishlari³, % (jamiga nisbatan)

№	Yo'nalishlar	Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YEOfI)	Armaniston	Belarusiya	Qozog'iston	Qirg'iziston	Rossiya	O'zbekiston
	Asosiy kapitalga investitsiyalar	100	100	100	100	100	100	100
1	Qishloq xo'jaligi, o'rmon va baliqchilik	4,3	2,9	16,2	5,6	2,2	3,9	2,4
2	Konchilik va karer qazish	15,7	1,5	2,7	29,2	19,1	15,0	0,1
3	Ishlab chiqarish sanoati	13,2	2,8	18,1	10,4	3,5	13,4	31,2
4	Elektr, gaz, bug' va konditsioner	4,9	16,9	9,0	5,4	7,5	4,7	6,9
5	Suv ta'minoti; kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni yig'ish va tarqatish ustidan nazorat	1,4	2,3	2,4	3,3	1,7	1,2	2,6
6	Qurilish	4,0	—	1,2	1,5	0,0	4,3	35,7
7	Ulgurji va chakana savdo; avtotransport va mototsikllarni ta'mirlash	3,6	1,7	3,1	2,3	2,4	3,7	-
8	Transport va saqlash	17,4	17,7	5,9	11,3	11,7	18,1	2,9
9	Turar joy va ovqatlanish xizmatlari	0,6	2,2	0,8	0,9	1,2	0,6	5,7
10	Axborot va aloqa	3,4	2,2	2,7	1,3	3,6	3,6	1,4
11	Moliyaviy va sug'urta faoliyati	2,7	0,5	0,5	0,8	0,1	2,9	4,3
12	Ko'chmas mulk operatsiyalari	14,0	37,1	26,3	19,3	1,3	13,3	-
13	Kasbiy, ilmiy va texnik faoliyat	5,6	0,1	1,4	0,4	0,2	6,1	-
14	Ma'muriy faoliyat va ushbu sohadagi qo'shimcha xizmatlar	1,2	0,4	0,9	1,0	0,1	1,2	1,4
15	Davlat boshqaruvi va mudofaa, majburiy ijtimoiy ta'minot	1,9	0,4	1,6	1,1	0,6	2,0	-
16	Ta'lim	2,1	4,4	1,7	2,4	6,3	2,1	0,4
17	Sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar	2,3	1,0	3,6	1,7	1,1	2,3	-
18	San'at, dam olish xizmati	1,4	1,4	1,7	1,7	1,1	1,4	-
19	Boshqa xizmatlar ko'rsatish	0,3	4,5	0,2	0,4	36,3	0,2	5,0

Bundan tashqari, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha ustuvorlik Qirg'izistonda boshqa xizmatlar ko'rsatish (36,3 %), konchilik va karer qazish (19,1 %), transport va saqlash (11,7 %), elektr, gaz, bug' va konditsioner (7,5 %) hamda ta'lim (6,3 %) sohalariga berilgan bo'lsa,

³ https://eec.eaeunion.org/comission/department/dep_stat/union_stat/current_stat/investments/series.
<https://www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/investments>

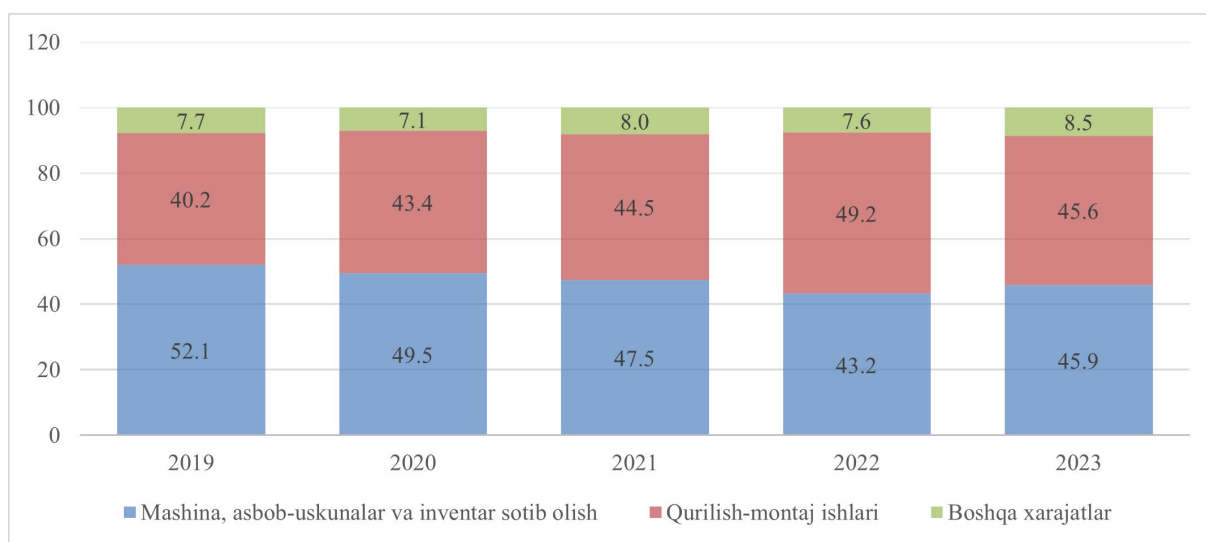

Rossiyada transport va saqlash (18,1 %), konchilik va karer qazish (15,0 %), ishlab chiqarish sanoati (13,4 %), ko'chmas mulk operatsiyalari (13,3 %) hamda kasbiy, ilmiy va texnik faoliyatlar (6,1 %)ga qaratilgan. Shuningdek, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha ustuvorlik mamlakatimizda esa qurilish (35,7 %) ishlari, jumladan, turar-joy binolari (8,2 %), noturar-joy binolari (15,8 %) va boshqa inshootlar (11,8 %) qurilishi hamda ishlab chiqarish sanoati (31,2 %)ga qaratilgan.

Bu boradagi tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, xorijiy mamlakatlar tajribalari asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha ustuvorlik sanoat, transport va ko'chmas mulk kabilarga qaratilgan bo'lsa, bu jarayon mamlakatimizda sanoat va qurilish sohasini qamrab olgan. Fikrimizcha, mamlakatimizda noishlab chiqarish ishlariga, xususan bino inshootlar qurilishiga ko'p investitsiyalar yo'naltirilmoqda. Undan ko'ra, to'g'ridan-to'g'ri sanoat mahsulotlari, xususan oziq-ovqat mahsulotlari sanoati ishlab chiqarishini modernizatsiya qilish va kengaytirishga yo'naltirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shuningdek, yuqorida ko'rib chiqilgani kabi xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqib, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan foydalanish yo'nalishlari bo'yicha ustuvorlikni belgilashda kompleks yondashilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Investitsiyalar bo'yicha tahlillar amalga oshirilganda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning texnologik tarkibini o'rganish maqsadga muvofiq. Chunki, iqtisodiy faoliyatga qanchalik ko'p kapitalning yo'naltirilishi uning samarali ishlayotganligini anglatmaydi. Sababi shundaki, agar iqtisodiy faoliyatga biror bir omilning ko'p kiritilishi (boshqa omillar o'zgarmas bo'lgan holda) "omillar unumdorligining kamayish qonuni"ning ro'y berishiga olib keladi.

Tahlillarga ko'ra, respublika bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning texnologik tarkibini mashina, asbob-uskunalar va inventar sotib olishga 161540,2 mlrd. so'm (jaming 45,9 foizi), qurilish-montaj ishlariga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 160440,2 mlrd. so'm (45,6 %) hamda boshqa xarajatlar uchun yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 30083,7 mlrd. so'm (8,5 %)ni tashkil etgan (2-rasm).

2-rasm: Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning texnologik tarkibi tendensiyasi⁴, %

E'tiborli jihati mamlakatimizda so'ngi 5 yillikda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning texnologik tarkibi deyarli, o'zgarmagan. Huddi shu holat iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmining ulushida ham kuzatilgan. Bundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, bu jarayonlar bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida emas, rejali iqtisodiyot tamoyillari asosida amalga oshirilganga o'xshaydi (bu faraz, albatta).

Bunday holatni dunyoning rivojlangan mamlakatlari AQSH, Kanada va Yevropa mamlakatlaridan farqli o'laroq Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida kuzatish mumkin. Jumladan, Belarus Respublikasida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalarning texnologik tarkibi quyidagicha⁵:

- mashina, asbob-uskunalar va inventar sotib olish – 39,5 %;
- qurilish-montaj ishlari – 48,3 %;
- boshqa xarajatlar – 12,2 %.

⁴ O'zRes. Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

⁵ <http://dataportal.belstat.gov.by/Indicators/Preview?key=156462>

Investitsiya samaradorligini u yoki bu ko'rsatkichlari tizimi va tahlil usullarini qo'llash investitsiya jarayonini amalga oshirishning aniq sharoitlaridan kelib chiqadi, shuningdek bu kutilayotgan mablag'ning miqdoriga bunday tahlilni amalga oshirmoqchi bo'lganlarning iqtisodiy tayyorgarlik darajasiga ham bog'liq bo'ladi, albatta. Ko'pincha investitsiya loyihasini optimal variantini tanlab olish imkoniyati vujudga kelishi uchun bir vaqtning o'zida juda ko'p usullar va ko'rsatkichlar tizimidan foydalaniladi.

Odatda mamlakatda investitsiyalarning samaradorligini baholashda jahon amaliyotida ICOR (Incremental Capital-Output Ratio) indeksidan foydalaniladi (ya'ni, yalpi ichki mahsulot o'sishining kapital sig'imi) ^[11].

$$ICOR = \frac{\left(\frac{I}{GDP} \cdot 100\% \right)}{\Delta GDP\%}$$

bu yerda, *I* - asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi; *GDP* - YAIM hajmi; $\Delta GDP\%$ - Yaim ning o'sish sur'ati.

Demak, aynan ICOR (Incremental Capital-Output Ratio) indeksidan foydalanib, mamlakatimiz iqtisodiyotida asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar samaradorligini umumiy jihatdan va sanoat tarmog'i hamda oziq-ovqat mahsulotlar sanoati bo'yicha baholash, shuningdek natijalarni taqqoslash asosida ilmiy xulosalar olish mumkin.

3-jadval: Asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar samaradorligini baholash bo'yicha hisoblangan ICOR indeksi ⁶

Yil	Respublika iqtisodiyoti bo'yicha ICOR indeksi	Sanoat tarmog'i bo'yicha ICOR indeksi	Ishlab chiqarish sanoati bo'yicha ICOR indeksi	Oziq-ovqat mahsulotlari sanoati bo'yicha ICOR indeksi
2010	0,19	0,12	0,07	0,04
2011	0,18	0,13	0,07	0,04
2012	0,18	0,13	0,08	0,04
2013	0,19	0,14	0,06	0,04
2014	0,19	0,16	0,06	0,04
2015	0,19	0,17	0,06	0,03
2016	0,19	0,17	0,09	0,03
2017	0,22	0,21	0,10	0,06
2018	0,28	0,23	0,13	0,11
2019	0,35	0,28	0,19	0,10
2020	0,34	0,25	0,17	0,10
2021	0,30	0,20	0,13	0,10
2022	0,28	0,20	0,14	0,07
2023	0,31	0,27	0,17	0,09

Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar samaradorligini ICOR indeksi bo'yicha tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, 2010–2023-yillar davomida o'rtacha hisobda ICOR indeksi umumiy respublika iqtisodiyotida 0,24 ga, sanoat tarmog'ida 0,19 ga, ishlab chiqarish sanoatida 0,11 ga hamda oziq-ovqat mahsulotlari sanoatida esa 0,06 ga teng bo'lgan.

Bundan kelib chiqadiki, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar samaradorligi ICOR indeksi bo'yicha eng yuqori tarmoq bu – oziq-ovqat mahsulotlari sanoati ekanligini ko'rsatdi. Shuningdek, mazkur yuqori samaradorlik bo'yicha 2010–2023-yillar davomida ham oziq-ovqat mahsulotlari sanoati yetakchilik qilgan.

⁶ https://eec.eaeunion.org/comission/department/dep_stat/union_stat/current_stat/investments/series/
<https://www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/investments>

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagilardan kelib chiqib, asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat mahsulotlari sanoati samaradorligini oshirish bo'yicha quyidagilarni taklif etish mumkin:

- nafaqat oziq-ovqat mahsulotlari sanoatida, balki, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida asosiy kapitalga o'zlashtirilayotgan investitsiyalardan foydalanish jarayonini to'liq isloh qilish, ya'ni, noishlab chiqarish maqsadlariga emas, balki, to'g'ridan-to'g'ri mahsulot ishlab chiqarish samaradorligiga olib keluvchi yo'nalishlarga sarflash lozim;
- xorijiy investorlarga yanada qilay shart-sharoitlar yaratish orqali ularning ulushini ko'paytirish hamda ulardan xorij tajribalari va innovatsiyalarini o'zlashtirishda maqsadli foydalanishni kuchaytirish;
- mamlakatda texnologik taraqqiyotni yuklastirish maqsadida yangi texnologiyalarni yaratish va ularning sinov amaliyotlarini amalga oshirishda davlat ko'magini oshirish hamda yetarlicha shart-sharoitlar yaratib berish;
- oziq-ovqat ishlab chiqarish tizimida vujudga keladigan oziq-ovqat chiqindilaridan biogaz olish amaliyotini tashkil etish va bu boradagi dastlabki sinovlarni yetkazish orqali mazkur amaliyotga "start" berish;
- asosiy kapitalga o'zlashtirilayotgan investitsiyalar samaradorligini yanada oshirish maqsadida ushbu jarayonda bevosita foydalanilayotgan boshqa omillar (mehnat resurslari, texnologiyalar, xom ashyo va boshqa)dan samarali foydalanishga e'tibor qaratish lozim;
- investitsiyalar samaradorligini oshirish maqsadida oziq-ovqat mahsulotlari sanoati korxonalarida, debitor-kreditor qarzlarni kamaytirish choralarini kuchaytirish orqali korxonalarda aylanma mablag'lar sikli tezligini ta'minlash, bu o'z navbatida investitsiyalar qaytimini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va sohani yanada rivojlantirish bu bevosita oziq-ovqat xavfsizligining umumiy strategiyasida ishlab chiqarilgan oziq-ovqat sifati, oziq-ovqat sanoatining ishlab chiqarish-qayta ishlash-sotish tizimida xarajatlar, kengaytirilgan takror ishlab chiqarish jarayonini ta'minlovchi oziq-ovqat sanoati uchun investitsiyalar hamda boshqa rag'batlantirish chora-tadbirlariga ham bog'liq. Shu boisdan oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, avvalo davlat islohotlarining markazida bo'lishi hamda oziq-ovqat tizimi bo'yicha kompleks yondoshuv asosida rivojlantirish choralarini ko'rish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni, 11.09.2023-yildagi PF-158-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2-may kuni Xalqaro kongress markazida uchinchi Toshkent xalqaro investitsiya forumining yalpi majlisidagi nutqi. <https://president.uz/uz/lists/view/7195>
3. Shodiyev X.A. Moliya statistikasi. Darslik. -T.: 2010. - 173 b.
4. Petrović P., Arsić M., Nojković A. Increasing public investment can be an effective policy in bad times: Evidence from emerging EU economies. Econ Model. 2020.
5. Astanakulov O.T. Investitsiya samaradorligi o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillar va ularning ta'sirini hisoblash yo'llari // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2021-y.
6. Astanakulov O.T., Asatullayev X.S., Xalikov S.U. Analiz i otsenka effektivnosti investitsionnix proyektov // "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy elektron jurnali. № 3 iyun, 2018-yil.
7. Azamat K. et al. Improving The Investment Environment In The Country: The Role And Analysis Of Banks In The Modernization Of Industry // Journal of Positive School Psychology. - 2022. - T. 6. - №. 10. - S. 2220-2227.
8. Jigarev S.A. Faktori povisheniya effektivnosti investitsionnix protsessov v mashinostroyenii. // TERRA ECONOMICUS (Ekonomicheskij vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta). 2009 Tom 7 № 2 (chast 3). - 170 s.
9. Biryukov D.V. Effektivnost investitsiy na makroekonomicheskom i regionalnom urovnyax // jurnal Rossiyskoye predprinimatelstvo. №2 (2). 2010. - 2-9 s.
10. Shihong Zeng, Chunxia Jian, Chen Ma, Bin Su. Investment efficiency of the new energy industry in China // Energy Economics. Volume 70, February 2018, Pages 536-544.
11. Pulatova M.B. Sanoat korxonalarining tashqi iqtisodiy faoliyatini moliyalashtirishda investitsiyalardan samarali foydalanish yo'llari. PhD diss. avtoreferati. T.: 2018. -14 b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.